

2. Nezhentsev, V.V., Dubovik V.S. (1990), *Povyishenie effektivnosti ispolzovaniya toplivno-energeticheskikh resursov v promyshlennosti* [More efficient use of fuel and energy resources in the industry], Tehnika, Kyiv, Ukraine, 128 p.
3. Dikan, V.L. (1995), *Obespechenie konkurentoustoychivosti predpriyatiya* [Providing of competitive stability of enterprise], Osnova, Kharkiv, Ukraine, 106 p.
4. Kovalko, M.P. (1997), *Enerhozberezhennya – dosvid, problemy, perspektyvy* [Energy efficiency - experience, problems and prospects], In-t enerhodynamiky, Kyiv, Ukraine, 152 p.
5. Maliarenko, V.A., Lysak, L.V. (2004), *Enerhetyka, dovkillia, enerhozberezhennia* [Energy, Environment, Energysaving], Kh. : Rubikon, Kharkiv, Ukraine, 368 p.
6. Mel'nyk, L.H., Korintseva, O.I., Sotnyk, I.M. (2006), *Ekonomika enerhetyky* [Energy Economics], tutorial, VTD «Universytetska knyha», Sumy, Ukraine, 238 p.
7. Fatchutdinov, R.A. (2007), *Strategicheskii menedzhment* [Strategy management], – M. : ZAO «Biznes–shkola «Intel–Sintez», Moscow, Russia, 304p.
8. Yefimova, H.V. (2002), “Evaluation of the economic efficiency of investments in energysaving in industry (for engineering)”, thesis for the degree of Candidate. Econ. Science: 08.07.01. – Odesa, Ukraine, 185 p.

УДК 340.13;631

Ібатуллін М.І.,
*к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту
та зовнішньоекономічної діяльності*
Національний університет біоресурсів і природокористування

КОРОТКОСТРОКОВІ ТА ДОВГОСТРОКОВІ ВИКЛИКИ ПРИ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ІЗ НОРМАМИ ЄС В СФЕРІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Ibatullin M.I.,
*cand.sc.(econ.), associate professor of department
of the administrative management and foreign economic affairs*
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

SHORT AND LONG TERMS CHALLENGES IN HARMONIZATION OF NATIONAL LEGISLATION WITH EU NORMS IN THE FOOD INDUSTRY

Постановка проблеми. Перехід на європейську модель технічного регулювання було започатковано наприкінці 90-их років. У березні 1998 р. набула чинності Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС і розпочалося проведення робіт із гармонізації вітчизняної бази стандартів з міжнародними та європейськими нормативними документами.

На той час в Україні функціонувала база стандартів, що розроблялася за радянських часів. Роботи по перегляду вітчизняних стандартів та їх гармонізації з європейськими та міжнародними нормативними документами з різною активністю та результативністю, залежно від масштабів фінансування, проводилася включно по 2010 р., а пізніше, унаслідок припинення бюджетного фінансування, її було делеговано суб'єктам господарювання, яким нормативні документи необхідні для забезпечення проведення підприємницької діяльності.

Таким чином, з 2011 року цілеспрямованої діяльності щодо перегляду застарілих вітчизняних стандартів та їх гармонізації з вимогами європейських і міжнародних документів, за винятком завершення розпочатих за окремими нормативними документами робіт, практично не проводилося.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що пошук шляхів ефективного розвитку харчової промисловості України, усунення негативних тенденцій її функціонування турбують низку провідних вітчизняних учених. Зокрема розвиток підгалузей харчової промисловості на різних етапах досліджували такі вчені, як Борщевський П. П., Дейнеко Л. В., Заїнчковський А. О., Купчак П. М., Крисанов Д. Ф., Осіпов П. В., Прядко В. В., Сичевський М. П., Скопенко Н. С., Чернюк Л. Г. та інші. Проте, як показує аналіз результатів їх дослідження, ще недостатньо вивчені питання гармонізації вітчизняного законодавства щодо функціонування галузей харчової промисловості у відповідності до вимог ЄС.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо проведення заходів, які спрямовані на гармонізацію національного законодавства із нормами ЄС в сфері харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система контролю продовольчої безпеки в Європі здійснюється згідно Постанови (ЄЄ) №178/2002 «Про встановлення загальних принципів та вимог законодавства щодо харчових продуктів, створення Європейського органу з безпеки харчових продуктів та встановлення відповідних процедур у цій галузі», метою якої є досягнення високого рівня захисту інтересів споживачів. Документ ґрунтується на детальному аналізі ризиків, принципах повної відповідальності виробника, відстеження виробництва харчових продуктів на всіх стадіях виробництва, переробки та реалізації і впровадження НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points). У рамках цієї постанови було створено Європейський орган з безпеки харчових продуктів. Дана міжнародна система передбачає ідентифікацію, оцінювання й управління чинниками, що негативно впливають на безпечність сільськогосподарської сировини та харчових продуктів.

Система НАССР акцентує увагу безпосередньо на процесному контролі параметрів здійснення технологічного процесу та оцінюванні сировини й матеріалів, що використовуються для виготовлення харчового продукту, а також впроваджує стратегію «від ферми до споживача». Відповідно до ст. 20 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» особи, які займаються виробництвом або введенням в обіг харчових продуктів, повинні застосовувати санітарні заходи та належну практику виробництва, системи НАССР або інші системи забезпечення безпечності та якості під час виробництва та обігу харчових продуктів. Сьогодні через високу вартість лише 2% переробних підприємств змогла запровадити систему НАССР [1, с. 23].

Серед ключових питань торговельної політики, які існують між ЄС та Україною, одним з найважливіших є питання національних стандартів. За даними Державного комітету з питань технічного регулювання та захисту прав споживачів, станом на кінець 2012 р. близько 25% національних стандартів було гармонізовано зі стандартами ЄС та міжнародними стандартами. Проблемним є також впровадження санітарних і фітосанітарних стандартів, гармонізованих з нормами ЄС, і значна кількість української продукції тваринництва не може експортуватись в країни ЄС через невідповідність стандартів.

Згідно масиву чинних в Україні стандартів 2105 одиниць становлять стандарти за класифікаційним кодом 67 (харчові продукти, методи контролю показників їх безпечності та якості, спеціалізоване технологічне обладнання). Із 190 стандартів за кодом 67.100 (молоко та молочні продукти) лише 77 чинних національних стандартів ДСТУ молочної галузі є гармонізованими з міжнародними стандартами EN (Європейського комітету зі стандартизації), ЕЕС (Європейської економічної комісії ООН), ISO (Міжнародної організації зі стандартизації та ін.) [2, с. 96]. Таким чином, частка гармонізованих стандартів молочної галузі складає 41% від загальної кількості, що значно перевищує долю гармонізованих стандартів у загальному масиві стандартів за класифікаційним кодом 67, яка складає 25%.

Тільки олієжирова галузь має 95% від загальної кількості гармонізованих до вимог ЄС національних стандартів. Біля чверті чинних стандартів харчової галузі становлять застрілі міждержавні стандарти ГОСТ, які вимагають заміни сучасними національними стандартами ДСТУ, у тому числі гармонізованими з міжнародними стандартами.

Іншим інструментом контролю якості харчових продуктів є технічні умови. Часто виникають питання щодо не відповідності харчових продуктів вимогам якості вироблених згідно розроблених виробниками технічних умов. Такий підхід не є виправданим, оскільки технічні умови повинні створюватись для конкретизації, доповнення та підвищення вимог, запроваджуваних стандартів [3, с. 181]. Отже, річ не у концептуальній хибності технічних умов, як нормативного документа, а у порушеннях при їх розробленні та реєстрації, а також при контролюванні показників безпечності та якості харчової продукції, яку за ними виробляють. Загальна кількість чинних технічних умов на харчові продукти станом на 1 січня 2013 року складає 10185 одиниць.

Зважаючи на те, що Державна програма стандартизації на 2006-2010 роки не була виконана у повному обсязі, це спровокувало виникнення низки проблем, які терміново треба подолати у найближчий час, зокрема:

у короткостроковий період:

- майже повна відсутність бюджетного фінансування раніше затверджених Державних програм стандартизації, розвитку еталонної бази, розвитку внутрішнього ринку тощо;

- гальмування процесів формування системи державного ринкового нагляду унаслідок незавершеності робіт в розрізі окремих складових (технічних регламентів, що стосуються виробництва окремих видів харчової продукції, акредитації органів з оцінки відповідності, процедур підтвердження відповідності). Практично чверть органів з оцінки відповідності в Україні дотепер не акредитовані;

- гальмування процесів формування органів державного ринкового нагляду при повній відсутності бюджетного фінансування їх діяльності;

- гальмування процесів формування законодавчої бази у сфері відповідальності за випуск неякісної харчової продукції (стосовно нагляду і контролю нехарчової продукції практично весь пакет законодавчих і нормативних актів прийнято);

- відсутність законодавчих актів щодо унормування використання харчових добавок та інших інгредієнтів із позначкою «Е», а також застосування генно-модифікованих організмів.

у довгостроковий період:

- трьохрічний застій у сфері стандартизації стосовно продукції агропродовольчого комплексу спровокував згорання діяльності та несанкціонованого «обезкровлення» технічних комітетів по стандартизації практично за усіма напрямками;

- зниження темпів розроблення, впровадження та сертифікації систем управління якістю, безпечністю на підприємствах харчової промисловості;

- недостатній рівень забезпечення підприємств харчової промисловості системами якості та безпечності;

- надзвичайно обмежені можливості щодо створення галузевої національної інноваційної системи для агропродовольчого комплексу тощо.

До довгострокових загроз для виробників харчової продукції України при входженні в ЄС слід віднести зниження мит без адаптації українських технічних регламентів до європейських стандартів. Ця невідповідність не дозволить розширити Україні присутність на продовольчих ринках [4, с.167]. Нині обмежувальні бар'єри ЄС встановив на ввезення деяких видів м'яса і субпродуктів (32,3%), молочних продуктів і яєць (25,2%). В Україні максимальні ставки ввізного мита застосовуються до імпорту з ЄС окремих видів напоїв (27,8%), олій і жирів тваринного походження (14,2%), м'яса та істівних субпродуктів (10,5%), а також цукру (10,0%), деякої молочної продукції та яєць (9,2).

Крім тарифних методів Україна і ЄС активно застосовують нетарифні методи регулювання торгівлі – квоти, ліцензії, субсидії, технічні бар'єри, санітарні та фітосанітарні заходи тощо [5, с. 69]. Зокрема, в Україні ліцензуванню підлягає експорт й імпорт спиртів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, м'яса птиці, жирів свиней і птиці. Для деяких продуктів необхідні окремо затверджені ліцензії Держветфітослужбою. Водночас, чималим бар'єром є всім відомі складні та тривалі митні процедури, а також переоцінка митної вартості товарів.

У застосуванні нетарифних методів захисту свого ринку європейці навіть випереджають Україну. За даними експертів, до більшості вивезених з ЄС видів сільськогосподарської та харчової продукції, а це 2,28 тис. товарних позицій – застосовують більше одного нетарифного методу регулювання [6, с. 57].

За умови ж вступу до ЄС, Україна змушена буде знизити ввізні мита на 88,5% товарних позицій до нуля на протязі семи років (довгостроковий виклик). Лише на окремі продукти імпорتنі мита не будуть знижені до нуля (молочні продукти, яйця, цукор та ін.). Для трьох позицій – свинина, м'ясо птиці і цукор – будуть встановлені тарифні квоти. При цьому ЄС обіцяє для 82,2% тарифних ліній митні ставки відмінити негайно, однак, на відміну від України, ЄС буде використовувати тарифні квоти для 33 груп сільськогосподарських продуктів, а Україна – лише для трьох. Умови не рівноцінні.

Отже, якщо європейські виробники зможуть одразу скористатися змінами тарифних бар'єрів при поставках продукції в Україну, то багатьом українським експортерам навіть нульові європейські мита на певні види товарів не принесуть жодної вигоди, оскільки не усі українські технічні регламенти і норми, у тому числі й стосовно харчових продуктів, адаптовані до європейських [7, с. 156].

Вважається сьогодні «ідеальною» законодавча система регулювання якості та безпечності харчових продуктів в Польщі, яка поєднала власні вимоги і вимоги ЄС. В Україні перехід на законодавчому рівні до норм ЄС може тривати 10 років. Проте, такий перехід має бути поступовим і спланованим на кожному рівні. Удосконалення законодавчої бази має ґрунтуватись на вітчизняних досягненнях з урахуванням досвіду системи контролю якості та безпечності в країнах ЄС. На сьогодні по низці показників якості в Україні більш жорсткі вимоги, ніж в країнах ЄС, що передусім захистить вітчизняний ринок від насичення низькоякісної харчової продукції.

Оцінка вартості адаптації України до технічних регламентів ЄС шляхом прямих розрахунків за окремими галузями – надзвичайно трудомістке завдання, що потребує колективних зусиль виробничих асоціацій при координації галузевих органів управління [8, с. 267].

Для оцінки витрат впровадження санітарних і фітосанітарних стандартів ЄС у сільському господарстві України найбільш прийнятним є використання досвіду Польщі з огляду на структуру її сільського господарства, у якій переважають дрібні виробники. Оскільки експортоорієнтовані галузі сільського господарства України уже працюють за світовими стандартами, перебудови потребують насамперед галузі, що працюють на внутрішній ринок, у виробничій структурі яких також переважають дрібні виробники.

Протягом 2000-2004 років Польща витратила приблизно 700 млн. євро на запровадження стандартів ЄС у галузі виробництва м'яса. На початок 2004 року менше 10% підприємств галузі гармонізували власні стандарти виробництва з стандартами ЄС. Враховуючи, що обсяги виробництва м'яса в Україні в 2012 році знаходяться на рівні обсягів виробництва м'яса в Польщі в 2004 році,

можна припустити, що витрати на повне запровадження стандартів ЄС у галузі виробництва м'яса в Україні будуть більше ніж 700 млн. євро.

На запровадження стандартів ЄС у галузі виробництва молока і молочних продуктів протягом 2000-2004 років Польщею було витрачено приблизно 500 млн. євро. На початок 2004 року менше 25% підприємств галузі гармонізували власні стандарти виробництва з стандартами ЄС. Враховуючи, що виробництво молочної продукції в Україні в 2012 році було на 43% більше, ніж виробництво молочної продукції в Польщі у 2004 році, а структура підприємств є подібною, обсяг інвестицій, необхідний на запровадження стандартів ЄС в галузі виробництва молочної продукції в Україні також перевищить 700 млн. євро. Отже, на основі досвіду Польщі можна попередньо припустити, що обсяг інвестицій, необхідних для повного запровадження стандартів ЄС в секторі тваринництва перевищує 1,4 млрд. євро.

На запровадження стандартів ЄС в галузі виробництва овочів та фруктів в Польщі було витрачено 250 млн. євро. Враховуючи, що виробництво овочів та фруктів в Україні в 2012 році на 60% більше, ніж в Польщі у 2004 році, а структура галузі є подібною, можна припустити, що витрати України на повне запровадження стандартів ЄС в цій галузі перевищать 390 млн. євро.

Висновки з даного дослідження. Проведене дослідження стану зовнішньоекономічних відносин засвідчує, що згідно з узгодженнями в Угоді про асоціацію України та ЄС передбачається встановити перехідний період для повного впровадження у нашій країні вимог європейських і міжнародних нормативних документів протягом наступних 10 років. Даний період достатньо «м'який» і тому не передбачається проведення заходів щодо припинення функціонування підприємств, які поставляють на ринок неякісну харчову продукцію. Необхідно також мати на увазі, що у наступному десятилітті відбудуться такі кардинальні зрушення у зовнішньому середовищі, які спроможні поставити під питання саме існування вітчизняної харчової промисловості.

Отже, зусилля Уряду, фахових об'єднань повинні бути спрямовані на забезпечення прискорення інноваційно-технологічної модернізації діючих потужностей з метою підвищення їх конкурентоспроможності та випуску сучасного асортименту харчової продукції. Впровадження у продовольчому сегменті технологій комплексної переробки сільськогосподарської сировини сприятимуть не тільки на здоровому харчуванні населення, але й впливатимуть на екологізацію країни. Саме «брендова» продукція широкого асортименту, отримана з високоякісної сировини, може конкурувати з прогресивними світовими виробниками та приносити не тільки прибуток державі, а й забезпечити збереження здоров'я нації.

Література

1. Купчак П.М. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів : монографія / П.М. Купчак ; За ред. д-ра екон. наук, проф. Л. В. Дейнеко. – К. : Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2009. – 152 с.
2. Поддєрьогін А.М. Інновації та їх фінансове забезпечення в харчовій промисловості України / А.М. Поддєрьогін, А.В. Корнилюк // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 94–100.
3. Скопенко Н.С. Агропромисловий сектор: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку / Н.С. Скопенко // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 8. Част. 1. – С. 179–183.
4. Якимчук Т.В. Стан і перспективи розвитку підприємств харчової промисловості України / Т. В. Якимчук // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4(106). – С. 162–168.
5. Карасик О.М., Крисанов Д.Ф. Фінансування та результативність інноваційної діяльності у харчовій промисловості України // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. Екон. науки. – 2008. – № 2 (20). – С. 68–76.
6. Крисанов Д.Ф. Інноваційна діяльність підприємств харчової промисловості: тенденції і перспективи // Наукові праці Національного університету харчових технологій. Економіка. – 2008. – № 26. – С. 55–59.
7. Шибаніна О.В. Формування і ефективний розвиток продовольчого комплексу АПК: монографія / О. В. Шибаніна. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 368 с.
8. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство : монографія / П.Т. Саблук, Білорус О. Г., В. І. Власов. – К. : ННЦ – ІАЕ, 2011. – 632 с.

References

1. Kupchak, P.M. (2009), *Kharchova promysloviyst Ukrainy v umovakh aktyvizatsii intehratsiinykh ta hlobalizatsiinykh protsesiv* [Food industry in Ukraine in terms of integration intensification and globalization processes], monograph, Edited by Dr. Econ. Science, professor Deineko L.V., *Rada po vyvch. prod. syl Ukrainy NAN Ukrainy*, Kyiv, Ukraine, 152 p.
2. Poddieriohin, A.M., Kornyliuk, A.V. (2009), "Innovations and their financial security in the food industry of Ukraine", *Finansy Ukrainy*, no 11, pp. 94–100.

3. Skopenko, N.S. (2011), "Agroindustrial sector: current situation, trends and prospects", *Ekonomichnyi analiz*, issue 8, part 1, pp. 179–183.
4. Yakymchuk, T.V. (2010), "Condition and prospects of the enterprise development of the food industry in Ukraine", *Aktualni problemy ekonomiky*, no 4(106), pp. 162–168.
5. Karasyk, O.M., Krysanov, D.F. (2008), "Financing and efficiency of innovative activity in the food industry of Ukraine", *Visnyk Dnipropetrovskoi derzhavnoi finansovoi akademii, Ekon. nauky*, no 2 (20), pp. 68–76.
6. Krysanov, D.F. (2008), "The Innovative activity of food industry enterprises: trends and prospects", *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu kharchovykh tekhnolohii, Ekonomika*, no 26, pp. 55–59.
7. Shebanina, O.V. (2007), *Formuvannia i efektyvnyi rozvytok prodovolchoho kompleksu APK* [The formation and effective development of food complex AIC], monograph, Kyiv, Ukraine, NNTS IAE, 368 p.
8. Sabluk, P.T., Bilorus, O.H., Vlasov, V.I. (2011), *Hlobalizatsiia i prodovolstvo* [Globalization and food], monograph, Kyiv, Ukraine, NNTS IAE, 632 p.

УДК 658.5.016.7:339.9.012

Думанська І.Ю.,
к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницький національний університет

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКИХ ІННОВАЦІЙ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Dumanska I.Yu.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the international economic relations
Khmelnitsky National University

FORMATION OF EFFECTIVE SYSTEM OF MANAGERIAL INNOVATIONS FOR FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки кожне підприємство самостійно приймає рішення щодо здійснення власної діяльності, зокрема, зовнішньоекономічних операцій в умовах невизначеності та ризику. Менеджери підприємств несуть величезну відповідальність при прийнятті управлінських рішень у сфері зовнішньоекономічної діяльності, що визначають майбутнє підприємства. Тому актуальним стає питання оцінки стану зовнішньоекономічної діяльності підприємства та ефективності менеджменту в цій сфері.

Одна з характерних особливостей функціонування організацій в сучасних умовах – це перманентні структурні та функціональні зміни на базі інновацій. Кожній організації доводиться впроваджувати інновації, долати труднощі, що виникають при цьому, відновлювати рівновагу, що порушується внаслідок дії чинників зовнішнього середовища. Наслідки здійснюваних в організації змін виявляються різними. В одних організаціях вони сприяють успішному розвитку, в інших – фінансовому оздоровленню та зміцненню позицій на ринку, в третіх – росту витрат та поглибленню кризи в організації. Це обумовлено тим, що управлінські інновації носять об'єктний характер для кожного суб'єкта господарювання, особливо учасника зовнішньоекономічної діяльності. Цим визначаються актуальність та важливість даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «інновація» як економічну категорію увів у науковий обіг австрійський учений Й.А. Шумпетер у першому десятилітті ХХ ст. у своїй роботі «Теорія економічного розвитку», 1911 р. При цьому під інновацією Й. Шумпетер мав на увазі зміну з метою впровадження та використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих, транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловості [1, с. 12].

Хоча категорія «інновація», починаючи з 1980-х років стала «концептуальним відображенням феномену інноваційної діяльності», об'єктом обговорення й аналізу, ступінь його методологічної, теоретичної дослідженості вітчизняними та зарубіжними авторами не дає змоги однозначно тлумачити його сутність. Так, ці питання розглядаються в роботах провідних вчених: В. Рубан, О. Чубукова, В. Некрасова, В. Коюди, І. Петрової [2-4] та ін. Але питання, пов'язані з дослідженням управлінських інновацій для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (далі ЗЕД) розглядаються недостатньо. Вони лише на стадії започаткування.